УДК 81’367.623 = 161.2+81’367.623 = 512.164

Язмухамедова Гозел

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИКМЕТНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ТУРКМЕНСЬКІЙ МОВАХ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Здійснено порівняльну характеристику прикметників української та туркменської мов з метою виявлення спільних та відмінних ознак.

Ключові слова: прикметник, туркменська мова, якісний, присвійний, відносний.

Abstract

Were studied a comparative characteristic of adjectives of Ukrainian and Turkmen languages in order to identify common and distinctive features.

Keywords: adjective, Turkmen language, quality, possessive, relative.

Процес оволодіння іноземною мовою – це процес пізнання нових мовних явищ реальної дійсності. Разом із тим оволодіння українською мовою як другою, засвоєння системи одиниць мови та їхніх комунікативних функцій має специфіку, яка пов’язана з уже наявними знаннями про відповідні характеристики в рідній мові.

Актуальність нашого дослідження спричинена недостатнім вивченням зіставлення української та туркменської мов, у той час як це необхідно у зв’язку із збільшенням кількості студентів, які приїздять до України з метою здобуття вищої освіти.

Порівняльна граматика має не лише велике практичне значення, але не менш важливе її теоретичне значення, необхідно зробити порівняння української та туркменської мов у лінгвістичному аспекті, а потім виокремити структурні відмінності кожної з мов.

Спочатку слід дослідити при вивченні кожної з граматичних категорій форми, що збігаються, а потім форми, що різняться.

Метою нашого дослідження є виявлення спільних та відмінних ознак однієї з найскладніших частин української мови – прикметників з аналогічною частиною туркменської мови.

У сучасній українській мові узгодження окремих членів речення спостерігається частіше, ніж у туркменській мові, тому для студентів-туркменів змінювання узгоджених іменних частин мови є одним із найскладніших розділів при вивченні української мови.

В українській мові прикметник, визначаючи іменник, пов'язується з ним за допомогою способу узгодження, яке виявляється у зміні форми роду, числа та відмінка.

У сучасній туркменській мові прикметник, вживаючись з іменником, пов'язується з ним способом прилягання, оскільки прикметники, що виступають у функції означення, не змінюються. У цьому відношенні туркменські прикметники нагадують українські прислівники, що пояснюють дієслово. Наприклад: *Türkmen* talyplary dilini *ukrain* öwrenmekde *uly* üstunlikleri gazandylar. – *Великих* успіхів досягли *туркменські* студенти в оволодінні *українською* мовою.

У туркменській мові прикметники не мають закінчень. Можна виокремити декілька афіксів, які характеризують слово як прикметник. До них належать афікси – *ky-ki, ly-li: gyşky* (зимовий), *düýnki* (вчорашній), *şäherli* (міський), *dagly* (гірський) [1].

У туркменській мові порівняно невелику кількість слів з категорії імені можна бути уналежнити до розряду прикметників за семантикою. До таких слів належать:

1. Слова на позначення кольору: *ak* (білий), *gara* (чорний), *gyzyl* (червоний), *sary* (жовтий), *gök* (синій).
2. Слова на позначення просторових якостей: *çuň* (глибокий), *dar* (вузький), *giň* (широкий).
3. Слова на позначення зовнішніх фізичних або тілесних якостей: *ker* (глухий), *kör* (сліпий), *agsak* (кульгавий).
4. Слова на позначення якості, властивостей речей, що сприймаються органами чуття: *sowuk* (холодний), *ajy* (гіркий), *süýji* (солодкий), *turşy* (кислий).

5. Слова на позначення внутрішніх якостей характеру, психологічного складу: *ýagşy* (добрий) *ýaman* (поганий), *akmak* (нерозумний).

Більшість якісних прикметників в українській мові може мати повну та коротку форми, на відміну від туркменської мови, у якій поширена здебільшого повна форма [2, 347]. Для вираження короткої форми прикметника української мови в туркменській мові до прикметника додаються афікси присудка теперішнього часу *(-dyr, -dir*) та минулого часу *(-dy, -di).*

Основною формою якісних прикметників є звичайна форма прикметників. Звичайній формі прикметників української мови в туркменській мові відповідає *düýp dereje* (кореневий, позитивний ступінь.

Вищий ступінь прикметників в українській мові в більшості випадків перекладається туркменською мовою формою *kemlik dereje* (недостатній ступінь, утворений афіксом *-rak*). В українській мові прикметники вищого ступеня вживаються зі словами *за, від, ніж, як, проти***.** Наприклад, *Я вищий від тебе. - Men senden ýokarak.*

В українській та туркменській мовах найвищий ступінь прикметників може утворюватися і аналітичним, і синтетичним способом.

Для утворення найвищого ступеня аналітичним способом в обох мовах використовуються допоміжні слова *найбільш, найменш, дуже, вкрай, особливо, надзвичайно, занадто* в українській мові, в туркменській мові *şar, çym, çuw, dym, örän,iň, iňňän,aşa, has.* Наприклад: Ця проблема була *найбільш складною* з усіх, які нам доводилося колись вирішувати. – Bu mesele biziň çözen meselelerimiziň *iň agyry* bolupdy. Причому слова *şar, çym, dym, çuw* у турменській мові утворюють найвищий ступінь тільки з прикметниками на позначення кольору: *çym* gyzyl (дуже червоний; *çym* вживається тільки зі словом червоний), *şar* gara (дуже чорний; *şar* вживається тільки зі словом чорний), *dym* gok (дуже синій; *dym* вживається тільки зі словом синій); *çuw ak* (дуже білий; *çuw* вживається тільки зі словом білий).

Крім перерахованих способів формоутворення. у турменській мові використовуються для утворення найвищого ступеня прикметника допоміжні слова – порівняння "*ýaly, kimin, dek*", як мають відповідники в українській мові – як, мов, наче.

На відміну від якісних, відносні прикметники позначають матеріал, наприклад "алтин" – золото.

Відносні прикметники в українській мові можуть бути означенням, наприклад: дерев'яний стіл – "agaç oturgyç", кришталева ваза "jäjek käse", шовковий халат – "ýüpek don" [3, 30]. У туркменській мові слова "agaç, oturgyç, jäjek, käse, ýüpek, don" є самостійними частинами мови – іменниками, а в словосполученнях " agaç, jäjek, ýüpek" стають прикметниками. Відносні прикметники в сполученні з іменниками в туркменській мові здебільшого відповідають сполученню двох іменників, перше з яких є означенням, а друге - означуваним словом. Цей факт добре відомий у тюркських мовах, коли відсутність відносних прикметників компенсують іменники [4, 207].

На відміну від української мови, узгоджених присвійних прикметників у туркменській мові немає. Їм відповідають іменники в родовому відмінку (eýelik düşümde), де два члени словосполучення перебувають у відношеннях власника і власності ("володіння" тут розуміють широко, з урахуванням в ньому такого поняття, як "залежність", "зв'язок"). Наприклад, будинок Кервена "jaý Kerweniňki". У цьому прикладі поняття володаря виражено власним іменем "Kerwen", а поняття власності іменником "jaý". У цьому прикладі спостерігаємо поняття відношення належності. Слово, що позначає власність, містить в туркменській мові займенниковий присвійний афікс "niňki", який є показником його відношення до поняття власника. Мова йде про неузгоджене означення [3, 30]. В українській мові є аналогічне явище *будинок сестри* – jaý gyz doganymyňky, *бібліотека школи* – kitaphana mekdebiňki.

Висновки. Отже, порівняльна характеристика прикметників української та туркменської мов, дозволяє виявити спільні та відмінні ознаки цієї частини мови. Це дослідження може послугувати цінним матеріалом для туркменських студентів, які прагнуть оволодіти українською мовою. Вивчаючи українські прикметники, студенти-іноземці повинні усвідомлювати міжмовні відмінності, а саме: звернути увагу на принципи утворення та зміну форм прикметників, узгодження прикметників з іменниками тощо, оскільки врахування рідної мови під час вивчення іноземної є важливою умовою в подоланні інтерференції рідної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грамматика туркменского языка: Ч.І. Фонетика и морфология. – Ашхабад: Туркменистан, 1970. – 280 с.

2. Ющук І.П. Українська мова / І.П. Ющук. – К.: Либідь, 2004. – 640 с.
3. Иванова Т.А. Сравнительная характеристика согласованных и несогласованных определений русского и туркменского языков /Т.А. Иванова, С Д. Винниченко, Кервен Байлиев //Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: зб. наук. пр. – Вип. 23. – Х.: Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 28 – 33.
4. Севортян Э.В. К проблеме частей речи в тюркских языках. Вопросы грамматического строя / Э.В. Севортян. – М.: АН СССР, 1955. – 482 с.

Язмухамедова Гозел *– студентка групи №3 підготовчого відділення для іноземних громадян Вінницького національного технічного університету*

Науковий керівник: ***Булава Наталя Юріївна*** *– кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: post4nb@gmail.com*

Yazmuhamedova Gozel *– student group №3 of Preparatory Department for foreign citizens of Vinnytsia national technical University*

Supervisor: ***Bulava Natalya Yu.*** *– candidate of philological Sciences, associate Professor of philological Sciences, teacher of Department of linguistics, Vinnytsia national technical University, Vinnytsia, e-mail: post4nb@gmail.com*